

HEIDEGGER, MARTIN

Jussi Backman & Miika Luoto (julkaistu 26.9.2007, muokattu 14.9.2014)

Martin Heidegger (s. 26.9.1889 Messkirch, k. 26.5.1976 Freiburg im Breisgau) oli 1900-luvun merkittävimpiä saksalaisia filosofeja. Hänen ajattelunsa antoi uuden suunnan fenomenologialle ja filosofiselle hermeneutiikalle. Johtolankanaan kysymys olemisen mielestä, hänen tunnetuin teoksensa, keskeneräiseksi jäänyt *Oleminen ja aika* (*Sein und Zeit*, 1927), valmistelee uuden ajan filosofisesta perinteestä radikaalilla tavalla irrottautuvaa jäsennyttä ihmisen olemisen tavasta ja ihmisen suhteesta todellisuuteen. Heideggerin myöhemmässä olemisen ajattelussa tämä irrottautuminen kehittyi kokonaisvaltaiseksi yritykseksi ajatella uudelleen koko länsimaisen filosofisen tradition piilevät lähtökohdat ja taustaoletukset. Tämä hanke teki Heideggerista myöhemmän mannermaisen filosofisen perinteen tärkeimmän suunnannäyttäjän.

- ▶ [Uran alkutaival ja *Oleminen ja aika*](#)
- ▶ [Kolmas valtakunta](#)
- ▶ [Sodanjälkeinen aika](#)
- ▶ [Kirjallisuus](#)

Uran alkutaival ja *Oleminen ja aika*

Martin Heidegger syntyi vaatimattomiin alemman keskiluokan oloihin Messkirchin pikkukaupungissa Badenissa. Martinin ja hänen sisarustensa Marien ja Fritzin lapsuuden maailmaa väritti vanhempien, Friedrich ja Johanna Heideggerin vahva roomalaiskatolinen usko. Käsityöläisammattinsa lisäksi isä toimi paikallisen kirkon suntiona. Katolisen kirkon tuella lahjakas Martin kävi oppikoulua ja lukiota läheisessä Konstanzissa ja myöhemmin Freiburg im Breisgaussa. Hänen perehtymisensä filosofiaan alkoi jo lukioaikana, jolloin hän tutustui Franz Brentanon väitöskirjaan *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles* (*Olevan moninaisesta merkityksestä Aristoteleella*, 1862). Ylioppilastutkinnon suorittuaan Heidegger vietti lyhyen aikaa jesuiittaseminaarissa ja aloitti 1909 teologian opinnot Freiburgin yliopistossa tähdäten papin uralle. Kahta vuotta myöhemmin hän kuitenkin vaihtoi teologian filosofiaan ja luonnontieteisiin.

Keskiajan skolastiikan ja aristotelismin sekä kristillisen mystiikan lisäksi Heidegger imi filosofisia vaikutteita erityisesti Edmund Husserlin fenomenologiasta ([ks. Husserl, Edmund](#)) ja uudemmasta logiikasta, mutta myös 1800-luvun lopun kulttuuri- ja elämänfilosofiasta, Kierkegaardilta, Nietzscheiltä, Diltheylta ja Bergsonilta. Tohtori-promootio seurasi vuonna 1913 tutkielmalla loogisesta psykologismista, ja vuonna 1916 hän sai dosentinarvon (*venia legendi*) Johannes Duns Scotuksen kategoriooppia käsittelevällä habilitaatiotöskirjalla, jonka ohjasi johtava uskantilainen Heinrich Rickert. Seuraavana vuonna hän avioitui taloustieteen ylioppilaan Elfride Petrin (1893–1992) kanssa. Avioliitto kesti Heideggerin kuolemaan saakka, ja siitä syntyi kaksi poikaa, Jörg (s. 1919) ja Herrmann (s. 1920). Lisäksi Heideggerien perheeseen otettiin vuonna 1935 kasvattilapseksi Elfriden orvoksi jäänyt sukulaistyttö Erika Birle (s. 1922). Puolison protestanttinen tausta ja oma filosofinen kehitys saivat Heideggerin sanoutumaan avoimesti irti katolisen kirkon virallisesta opista vuonna 1919.

Toimittuaan jonkin aikaa yksityisdosenttina ja palveltuaan 1. maailmansodassa postitehtävissä ja myöhemmin länsirintamalla Heidegger aloitti Freiburgissa Husserlin assistenttina. Sodan jälkeen alkoi myös Heideggerin vaikutusvaltaiseksi muodostunut opetustoiminta, jonka puitteissa kehittyivät *Olemiseen ja aikaan* johtaneet ajatuskulut. Vuonna 1923 Heidegger nimitettiin filosofian ylimääräiseksi professoriksi protestanttiseen Marburgin yliopistoon; täällä hänen kollegoihinsa kuuluivat muun muassa filosofit Nicolai Hartmann ja Paul Natorp, ja Marburgissa hän tutustui myös protestanttiseen teologiaan Rudolf Bultmanniin.

Freiburgissa ja Marburgissa 1920-luvun alussa pidetyt luennot, joissa Heidegger kehitti ajatteluaan suhteessa Platoniin, Aristoteleeseen, Descartesiin, Leibniziin, Kantiin ja Husserliin, loivat hänen maineensa jo ennen *Olemisen ja ajan* ilmestymistä. Eriytyisen suuren vaikutuksen kuulijoihin teki Heideggerin harvinaislaatuinen kyky keskustella ajattelun klassikoiden kanssa fenomenologisesti, ajateltujen ilmiöiden itsensä pohjalta, ja näin muuttaa pölyttyneiksi koetut opit eläviksi ja ajankohtaisesti puhutteleviksi ajattelutapahtumiksi. Näitä luentoja seurasivat Heideggerin oppilaista kuuluisimmat, Hans-Georg Gadamer, Karl Löwith, Leo Strauss ja Hannah Arendt, ([ks. Arendt, Hannah](#)) jonka kanssa Heideggerilla oli elinikäiseksi yhteydenpidoksi kehittynyt rakkaussuhde Marburgissa. Paljon myöhemmin (1969) Arendt kuvasi Heideggerin maineen kasvua seuraavasti:

”Oli tuskin enempää kuin nimi, mutta nimi matkasi läpi koko Saksan kuin huhu salaisesta kuninkaasta. [...] Huhu kertoi yksinkertaisesti: ajattelu on jälleen herännyt henkiin, menneisyyden kuolleeksi luullut sivistysaarteet tuodaan puheeseen, ja tällöin käy ilmi, että ne kenties tuovat esiin aivan muuta kuin on epäluuloisesti arveltu. On opettaja; kenties on jälleen mahdollista oppia ajattelemaan.” (Arendt & Heidegger 1998, 180, 182.)

Opetustehtävien salliessa Heideggerilla oli tapana vetäytyä Schwarzwaldin Todtnaubergiin vaatimattomalle vuoristomajalle, jonka hänen vaimonsa rakennutti hänelle syntymäpäivälahjaksi 1922; täällä hän ajatteli ja kirjoitti, mutta myös vietti aikaa perheensä kanssa, otti vastaan ystäviä, patikoi ja lasketteli.

Vuosina 1915–1927 Heidegger ei julkaissut mitään, mutta luentojen ja seminaarien puitteissa hän kehitti suunnittelemansa laajan teoksen teemoja. Teoksen oli määrä ilmestyä Husserlin toimittamassa vuosikirjassa *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, ja vuonna 1922 laatimassaan tutkimussuunnitelmassa Heidegger käytti siitä työnimeä ”Fenomenologia Aristoteles-tulkintoja”. Tästä ja Marburgin kauden luennoista käy ilmi, miten vahvasti juuri Aristoteles vaikutti Heideggerin varhaisen ajattelun taustalla. Kirjan ilmestyminen kuitenkin viivästyi hankkeen paisuessa paisumistaan. Vuonna 1926 viranhakuun liittyvät julkaisupaineet kasvoivat niin voimakkaiksi, että Heidegger joutui viimeistelemään teoksensa julkaisukuntoon kiireellä; tuloksena oli alkuvuodesta 1927 ilmestynyt ensimmäinen puolikas teoksesta nimeltä *Sein und Zeit, Olemisen ja aika*. ([ks. Heidegger: ajattelu ja teokset](#).) Toista puoliskoa, johon teoksen systemaattisen osion varsinaisen huipentuman oli määrä sisältyä, Heidegger ei milloinkaan julkaissut, vaan hävitti siitä laatimansa käsikirjoitusosion, jota piti epäonnistuneena.

Olemisen ja aika oli nopea filosofinen sensaatio niin Saksassa kuin ulkomaillakin; akateemisena ansiona se mahdollisti Heideggerin valinnan ensin Marburgin vakinaiseen filosofian professuuriin ja 1928 eläkkeelle jääneen Husserlin seuraajaksi Freiburgiin. Seuraavien vuosien aikana hänet kutsuttiin toistamiseen Saksan arvostetuimpaan filosofian professuuriin Berliinissä. Näistä kutsuista suurkaupunkielämää vierastava, mielenlaadultaan provinsiaalinen Heidegger kuitenkin kieltäytyi ja vietti loppuelämänsä pääsääntöisesti Freiburgissa.

Kolmas valtakunta

Seuraavina vuosina Heidegger omistautui jälleen intensiiviselle opetus- ja ajattelutyölle, jonka keskeytti vasta kansallissosialistien valtaannousu tammikuussa 1933. Aiemmin epäpoliittinen filosofi lumoutui lukemattomien muiden saksalaisten tavoin Hitlerin johtajuuden aikaansaamasta äkillisestä murroksesta, ja vallanvaihdos tarjosi hänelle myös uuden uramahdollisuuden: Freiburgin yliopiston vasemmistolainen rehtori joutui luopumaan virastaan ja tehtävään kutsuttiin Heidegger, jota yliopistijohto piti olosuhteisiin nähden turvallisena vaihtoehtona. Otettuaan viran vastaan Heidegger liittyi monien tyrmistykseksi Saksan kansallissosialistiseen työväenpuolueeseen vappuna 1933.

Heideggerin sitoutuminen natsismiin oli sekoitus opportunistia, aitoa vakaumusta ja poliittista sokeutta; toukokuussa 1933 pitämässään moniselitteisessä virkaanastujaispuheessa hän ylisti Saksassa tapahtuvaa murrosta ja näki siinä tilaisuuden

pirstoutuneen yliopiston ja fakkiutuneen tiedemaailman eheytymiseen ja henkiseen uudistumiseen. Ensi alkuun hän näki kansallissosialismin nationalistisena liikkeenä, joka tarjoaisi vaihtoehdon modernille ylikansalliselle massayhteiskunnalle – tämän käsityksen hän itse pian huomasi virheelliseksi, ja vuoden 1935 luennoissaan hän esitti monimielisesti natsiliikkeen ”sisäisen totuuden ja suuruuden” piilevän nimenomaan ”planetaarisesti määrittyneen tekniikan ja uuden ajan ihmisen välisessä kohtaamisessa”. (EM, 152.) Vain vuoden kestäneen viranhoidon aikana Heidegger havahtui huomaamaan, että hänen visioillaan oli hyvin vähän tekemistä Kolmannen valtakunnan todellisen ”tiedepolitiikan” kanssa, ja vähitellen hän joutui myös tunnustamaan natsi-ideologian todellisen luonteen rasistisena biologismina. Heidegger ei omissa toimissaan tai puheissaan osoittanut juutalaisvastaisia taipumuksia vaan yritti pikemminkin hillitä natsiopiskelijoiden antisemitististä kiihkoilua (GA 16, 654; suom. 7/174) ja vetosi eräiden juutalaisten professoreiden irtisanomista vastaan (GA 16, 140–141, 144–146). Tilanne johti kuitenkin jo ennestään huonontuneiden välien katkeamiseen juutalaissyntyisen Husserlin, juutalaisen kanssa avioituneen Jaspersin ja Ranskan kautta Yhdysvaltoihin emigroituneen juutalaisen Arendtin kanssa. Heidegger ei saapunut Husserlin hautajaisiin vuonna 1938 – tämä oli niitä harvoja eleitä, joita Heidegger myöhemmin pyysi anteeksi (GA 16, 443) -, ja *Sein und Zeitin* vuonna 1941 ilmestyneestä 5. painoksesta poistettiin omistuskirjoitus Husserlille, joskin Heideggerin mukaan tämä tapahtui kustantajan vaatimuksesta.

Turhautuneena Heidegger irtisanoutui rehtorinvirasta ennenaikaisesti jo keväällä 1934, minkä jälkeen hän jälleen luopui tyystin poliittisesta ja julkisesta toiminnasta. Kuten niin monet saksalaisen sivistyneistön edustajat, Heidegger vietti Kolmannen valtakunnan loppuvuodet eräänlaisessa ”sisäisessä maanpaossa”, jossa hän pitkälti ummisti silmänsä ympäröivältä arkitodellisuudelta; luennoissa ja kirjoituksissa esitetyt huomautukset kertovat passiivisesta, alistuneesta ja etäisestä suhtautumisesta sotaan ja Euroopan tapahtumiin, jotka nähdään lähinnä nihilistisen länsimaisen modernisuuden toisarvoisina ilmentyminä. Tästä huolimatta vuodet 1933–1945 kuuluvat filosofisesti Heideggerin uran hedelmällisimpiin.

Toisin kuin monet, Heidegger ei oikeastaan koskaan palannut ”maanpaostaan”, vaan kieltäytyi sodan jälkeenkin itsepintaisesti käsittelemästä kansallissosialismia, sen hirvittäviä rikoksia tai omaa mahdollista syyllisyyttään, puhuen kuitenkin joskus häpeillen ”poliittisesta harharetkestään”. Vasta Heideggerin kuoltua ilmestyi *Der Spiegel* -lehdessä vuonna 1966 laadittu haastattelu, jossa hän varovaisesti selvitteli vuoden 1933 motiivejaan ja puolustautui karkeimpia syytöksiä vastaan. On kuitenkin huomattava, että hän ei alkuperäisestä innostuksestaan huolimatta milloinkaan saavuttanut Kolmannen valtakunnan vallanpitäjien suosiota, vaan Heideggeriin suhtauduttiin varsin epäluuloisesti, ja hän itse epäili turvallisuuspalvelun valvoneen hänen luentojaan jo ennen sotaa. Kuten Hannah Arendt toteaa, kansallissosialistit eivät tarvinneet Heideggerin tai Carl Schmittin kaltaisia todellisia ajattelijoita, vaikka nämä tarjosivat tukeaan – heillä oli jo omat ajatuksensa, joille tarvittiin vain toimeenpanijat, ja Kolmannen valtakunnan ”hovifilosofien” asemaa saivat pitää Alfred Rosenbergin, Ernst Krieckin ja Alfred Bäumlerin kaltaiset rotuteoreetikot. (Arendt 1994, 202.)

Sodanjälkeinen aika

Viimeisen sotatalven aikana Heidegger kutsuttiin palvelemaan *Volkssturm*-nostoväessä. Sodan loppuvaiheessa liittoutuneet pommittivat Freiburgia raskaasti, ja filosofian laitoksen mukana Heidegger siirtyi pakoon maaseudulle. Toukokuussa 1945 Saksa antautui, ja Freiburgissakin aloitettiin ranskalaisten miehitysviranomaisten toimesta puhdistuskäsittelyt, joilla pyrittiin karsimaan entiset natsit julkisista viroista. Myös Heidegger määrättiin yliopiston oman puhdistuslautakunnan kuultavaksi. Erityisesti Jaspersilta saadun lausunnon nojalla Heidegger luokiteltiin lopulta kansallissosialismin ”myötäilijäksi” (*Mitläufer*) ja hänet määrättiin opetuskieltoon ilman emeritusarvoa. Häpeä, pelko uran päättymisestä ja huoli Neuvostoliittoon sotavankeuteen jääneistä pojista kävivät Heideggerille ylivoimaisiksi, ja hän joutui hermoromahduksen seurauksena viettämään joitakin viikkoja parantolassa alkuvuodesta 1946. Toipuminen oli kuitenkin nopeaa, ja Saksassa koetun maineenmenetyksen seurauksena Heidegger alkoi etsiä uutta kaikupohjaa Ranskasta, ottaen yhteyttä Heideggerin ”eksistentiaalismin” perillisenä esiintyvään Jean-Paul Sartreen (jonka filosofiasta hän tosin irtisanoutui tyystin) sekä Jean Beaufret’hen, josta tuli Heideggerin

epävirallinen äänitorvi Ranskassa. Kirjoitustoiminta ja yleisöluennot jatkuivat niin ikään. Yhteydenpito – ja jossain määrin myös ystävyys – Hannah Arendtin ja Karl Jaspersin kanssa elpyi Arendtin vieraillessa Saksassa 1949. Opetuskielto peruttiin samana vuonna, ja saatuaan emeritusprofessorin arvon 1951 Heidegger saattoi jatkaa myös yliopistollista opetusta.

Sodanjälkeiset eläkeläisvuodet merkitsivät Heideggerille kansainvälisen maineen tasaista kasvua, vaikka Saksan sisällä natsimenneisyys jättikin hänen julkisuuskuvansa lähtemättömän tahrn. Vaatimatonta elämää Freiburgissa ja Todtnaubergissä katkoivat vain satunnaiset esitelmät, yliopistoluennot ja ulkomaanmatkat. Heidegger vieraili Ranskassa ensimmäisen kerran 1955 ja järjesti pienelle ihailijoiden sisäpiirille kutsuseminaareja runoilija René Charin talossa Provencessa 1966, 1968 ja 1969. Vuosina 1959–1969 hän piti myös ystävänsä, psykiatri Medard Bossin kanssa psykoanalytikoille suunnattuja niin kutsuttuja Zollikon-seminaareja Sveitsissä ja matkusteli vuosina 1962–1967 vaimoineen useaan otteeseen Kreikassa. Heideggerin työkyky ja henkiset voimat säilyivät hänen pitkän elämänsä loppuun asti; viimeisen seminaarinsa hän piti kotonaan vuonna 1973. Kuollessaan 86 vuoden iässä 26.5.1976 Heidegger oli filosofinen legenda, jonka ajattelu oli Manner-Euroopan lisäksi saavuttanut vankan jalansijan myös Yhdysvalloissa, Latinalaisessa Amerikassa ja Japanissa, huolimatta analyttisen filosofian jyrkän torjuvasta suhtautumisesta. Omasta toivomuksestaan Heidegger haudattiin katolisin menoin kotikaupunkiinsa Messkirchiin.

Kirjallisuus

Heideggerin teokset

EM: Einführung in die Metaphysik [luentoja 1935]. 6. Auflage. Niemeyer, Tübingen 1987.

GA 16: Reden und andere Zeugnisse eines Lebensweges 1910–1976. (Gesamtausgabe, 16.) Klostermann, Frankfurt am Main 2000.

”Stellungnahme zur Beurlaubung der Kollegen Hevesy und Fraenkel” [muistio Badenin kulttuuriministeriölle 1933], 140–141.

”Stellungnahme zu Professor Dr. Eduard Fraenkel” [muistio Badenin kulttuuriministeriölle 1933], 144–146.

”Brief an Malvine Husserl zum 90. Geburtstag” [kirje Husserlin leskelle 1950], 443.

”Spiegel-Gespräch mit Martin Heidegger” [haastattelu 1966], 652–683.

- suom. ”'Enää vain jumala voi meidät pelastaa': Martin Heideggerin Spiegel-haastattelu”. Suomentanut Tere Vadén. niin & näin 4/1995, 6–16. Myös teoksessa George Steiner, Heidegger. Suomennos ja jälkisanat Tere Vadén. Gaudeamus, Helsinki 1997, 171–201.

Heideggerin kirjeenvaihtoa

Arendt, Hannah & Heidegger, Martin (1998). Briefe 1925 bis 1975 und andere Zeugnisse. Klostermann, Frankfurt am Main.

Heidegger, Martin & Jaspers, Karl (1990). Briefwechsel 1920–1963. Klostermann, Frankfurt am Main.

Heidegger, Martin & Husserl, Edmund (1994). ”Martin Heidegger / Edmund Husserl: Briefwechsel 1916–1933”. Teoksessa Die Freiburger Schüler. (Husserliana Dokumente, III/4.) Kluwer, Dordrecht.

Heidegger, Martin & Rickert, Heinrich (2002). Briefe 1912–1933. Klostermann, Frankfurt am Main.

Heidegger, Martin (2005). "Mein liebes Seelchen!": Briefe Martin Heideggers an seine Frau Elfride, 1915–1970. Deutsche Verlags-Anstalt, München.

Heideggerin elämäkertoja

Ott, Hugo (1988). Martin Heidegger: Unterwegs zu seiner Biographie. Campus, Frankfurt.

– Heideggerin "poliittinen" elämäkerta.

Safranski, Rüdiger (1997). Ein Meister aus Deutschland: Heidegger und seine Zeit. Fischer, Frankfurt am Main.

– Ainoa Heideggerin kokonainen elämäkerta.

Heidegger ja kansallisosialismi

Arendt, Hannah (1994). "The Image of Hell". Teoksessa *Essays in Understanding 1930–1954: Formation, Exile, Totalitarianism*. Schocken Books, New York.

Fariás, Victor (1987). Heidegger et le nazisme. Verdier, Lagrasse.

Martin, Bernd (toim.) (1989). Martin Heidegger und das "Dritte Reich": Ein Kompendium. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.

Wolin, Richard (1993). *The Heidegger Controversy: A Critical Reader*. MIT Press, Cambridge, MA.